

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Šiltųjų kraštų Donelaitis: kaip Metai surado vietą ispanų kalboje

2014-03-03

ŽURNALAS: KNYGŲ AIDAI

TEMA: Recenzijos

AUTORIUS: Cristof Polo

DATA: 2014-03

Kristijonas Donelaitis,
Las estaciones del año,
edición y traducción de Carmen Caro Dugo,
introducción de Dainora Pociūtė-Abukevičienė,
ilustraciones Šarūnas Leonavičius,
redacción poetica de Rocío Arana Caballero,
(ser. *Colección Poesía universal. Seria menor, 7*),
Valencina de la Concepción: Renacimiento,
2013, 215 p., ilustr.
Dailininkė Marie-Christine del Castillo

Pirmą kartą susimąščiau apie Kristijono Donelaičio vardą stabtelėjęs prie įrašo, iškalto jo paminklo marmure. Iki tol būta tik vardo, po to – vardas, susietas su vieta: Bitėnų kapinės, apgriuvęs Rambyno kalnas, Nemunas su sustingusiais atspindžiais, o fone – padūmavusi senosios prūsų sostinės šmėkla. Ir jei grįždamas būčiau mėginęs suprasti ir savo kalba teirautis, kodėl šis vardas atrodė toks reikšmingas kai kuriose vietovėse, nelabai ką daugiau būčiau pešęs.

Ir tikra tiesa, kad apie Donelaitį ir jo *Metus* ispanų kalba parašyta labai nedaug. Iki šiol, išskyrus keletą proginių nuotrupų iš vokiškų ar anglišku vertimų, jo reikšmė ispanų literatūroje susitraukė iki paprasčiausios baltos dėmės. Tą patį rodo ir lietuvių literatūros stygius ispanų leidybos srityje.

Metų leidimas ispanų kalba, žymintis trečiąjį poeto gimimo šimtmetį, skirtas būtent užpildyti dalį šios tuštumos. Vilniaus universiteto dėstytojos Carmen Caro Dugo vertimas, išleistas ispanų leidyklos *Renacimiento* kartu su aiškinamuoju Dainoros Pociūtės-Abukevičienės įvadu, pirmą kartą pasirodo ne tik ispanų kalba, bet ir romanų kalbomis apskritai.

Puikiu Caro Dugo darbu itin išmoningai atkuriamas originalaus kūrinio dvasia,

pažymėta savita pusiausvyra tarp klasikos ir populiariosios kultūros, kurią Donelaitis suteikia keturioms savo poemos dalims. Klasikinio metro harmonija ir iškilmingumas įkūnija itin išraiškingą poetinę kalbą, praturtintą vaizdiniais, kalambūrais ir šnekamosios kalbos vingiais. Priartėti prie lietuviško hegzometro ispaniškoje versijoje mėginama itin tiksliai taikant savitą ispaniškos vienuolikaskiemenės eilutės ritmą. Šiuo požiūriu reikia pabrėžti Rocío Arana Caballero inašą į poetinę redakciją, kur, be viso kito, iškilo ir užduotis priderinti metrą, leidusį sukurti tekstą, pasižymintį itin sklandžia ritmika ir turtingu žodynu.

Pietietiški sąskambiai patraukia dėmesį ne tik dėl valstiečių šnekoje taikomos prozodijos, bet ir dėl tam tikrų ispanų žemdirbių pasaulio sąvokų parinkimo. Gana iliustratyvus pavyzdys yra 613 eilutėje esantis žodžio „kiemas“ vertinys *cortijo*, ispanų kalba nurodantis į tam tikrą kaimiško būsto tipą, būdingą Andalūzijos ir Estremadūros regionams Ispanijos pietuose. Galimas daiktas, kad jei vertėja būtų katalonų arba baskų kilmės, būtų vartojami *masía* arba *caserío*, nurodant į atitinkamo tipo valstietiškus statinius. Taip pat ispaniškoje *Metų* versijoje lietuvių valstiečiai maitinasi ne kisieliumi, o pietietišku jo atitikmeniu *gachas* – tipišku kai kurių Ispanijos regionų patiekalu iš avižų arba kviečių miltų ir pieno. Vienu ar kitu būdu, valstietiško darbo izotopijos randa sau atitikmenį tam tikruose ispanų kalbos žodžiuose, kuriuose ryškios senosios Ispanijos kaimo reminiscencijos ir konotacijos. Daugelis šių taip išverstų darbo scenų skaitytojui vykusiai sukelia miglotą tolimo, tačiau laike, be abejonės, ne pernelyg nutolusio gyvenimo būdo aidą.

Galima pasakyti, kad Donelaitis yra tipiškas švietėjiškas rašytojas tiek išsilavinimo, tiek pasaulėžiūros prasme, tačiau tikrasis šio kūrinio autentiškumas veda daug toliau už pasvarstymų apie epochines įtakas. Nors poezija nebuvo išskirtiniausias Apšvietos literatūros žanras, šiuo periodu jau galime aptikti pokyčių užuomazgas grynai neoklasicistinėje estetikoje: klasikinio bukolizmo idealizavimas ir stilizacija užleidžia vietą realistiškesniam žvilgsniui į gamtą; tam tikras klišės keičia daug kritiškesnis požiūris į aplinką ir socialinius papročius; griežtos klasikinės normos sušvelnėja ir leidžia laisvesnę raišką. Donelaičio poema yra ryškus šio pereinamojo periodo pavyzdys. Nedidelis laikotarpis teskiria *Metų* ir Saint-Lamberto *Les Saisons* sukūrimą. Vis dėlto, kaip nurodo Birutė Ciplijauskaitė¹, užtenka palyginti jų rudens aprašymus, kad suvoktume Donelaičio originalumą. Be abejonės, vienas iškilniausių Apšvietos poezijos kūrinių buvo parašytas lietuvių kalba.

Mąstant apie *Metus* europinio konteksto šviesoje, kyla pagunda paieškoti panašių laikysenų ir požiūrių XVIII a. ispanų poezijoje. Kai kurie to laikotarpio poetai pabandė atsiriboti nuo klasikinių modelių siekdami išigilinti į savo meto realybę ir išplėtoti šį tą daugiau nei *art d'embellir les paysages* („meną pagražinti gamtovaizdį“), tiesa, ne visuomet atmesdami bendrąsias nuostatas ir manieringumą. Iš jų galima paminėti Gasparą Melchorą de Jovellanos, Leandro Moratíną arba Félixą María Samaniego, kurie parodė tam tikrą susidomėjimą labiau kasdiene ir šiurkščia kaimo puse, į savo kūrinius įtraukdami kai kuriuos socialinės kritikos aspektus. Vis dėlto akivaizdu, kad Apšvieta Ispanijoje buvo vėlyvas, paviršutiniškas ir menkai paplitęs reiškinys, o šio laikotarpio ispanų poezija pasauliui nepaliko jokio išskirtinės vertės kūrinio.

Be šių lyginamųjų pratybų aptariamasis vertimas skatina kelti tam tikrus klausimus apie vertėjo amatą. Kad ir kaip būtų, kalba ne tik neatskiriama nuo kultūros, kuri ja

kalba, bet ir nuo prieglobstį tai kalbai suteikiančio klimato, kuriam būdingos savitos metų laikų ypatybės.

Versti, kaip nurodė Valéry, tai skirtingomis priemonėmis siekti panašaus efekto². Tai ypač tinka, kai kalbama apie poeziją. Ši prielaida atrodo akivaizdi, tačiau jos išpildymas toli gražu – ne. Vertimas reikštų kažką panašaus į teksto *persodinimą* iš vienos kalbos į kitą. Šitaip svyruojant tarp ištikimybės ir laisvės, kurias numato vertėjo darbas, randasi subtili pusiausvyra, sunkiai pasiekama ir lengvai perviršijama, kai *kopiją* apibūdina originalas, o ši – numanomas prototipas. Walteriui Benjaminui vertimas pirmiausia yra forma³, o jo buvimo priežastis, pati jo galimybė jau nuo pat pradžių glūdi originale. Tobulas vertimas būtų daugiau nei įrankis, skirtas aptarnauti skaitytoją; jis būtų pats savaime galimas (ir reikalingas) tekstas savo paties kalba.

Vis dėlto vertėjai nepailsta ir nesileidžia įbauginami šių dilemų. Kad ir kaip būtų, jie yra tam, kad mėgintų tiesti tiltus tarp kalbų. Mūsų aptariamo vertimo atveju rezultatas yra daugiau nei patenkinamas: atkurta originalo tematika, motyvai ir stilistiniai bruožai, o tuo pat metu ir itin gražus tekstas, labai vykusiai išbaigta plastika ir ritmika.

Donelaitis savo eiles parašė iš didaktinių ir reformatoriškų paskatų, bylodamas apie nepalankias lietuvių valstietijos gyvenimo sąlygas. Ispanų skaitytoją trikdo mintis, kad Donelaičio plėtotos scenos ir dialogai priklauso pasaulio daliai, nuo kurios mus skiria trys šimtai metų. Kažkokiu būdu šiam vertimui pavyksta perteikti realybę, kuri, nepaisant socioistorinių skirtumų, buvo visiškai galima Ispanijos pietuose dar prieš šešiasdešimt metų. Lietuvių baudžiauninkų gyvenimas Rytų Prūsijoje atrodo toks panašus į pokarinį dvarininkų gyvenimą Ispanijoje.

Šis *Metų* vertimas kviečia įsivaizduoti tokį šiltųjų kraštų Donelaitį. Lyg liuteronų pastorius persikeltų iš savo Tolminkiemio, iš kurio nepajudėjo didžiąją savo gyvenimo dalį, į ispaniškai andalūzišką peizažą. Lyg dabar imtųsi dėstyti savo pamokslą, savo valstietišką kosmologiją dviejose vietose ir dvejomis kalbomis tuo pat metu. Eilės lietuvių kalba išlieka, o su jomis ir gamtovaizdžio, kuriame jos buvo įrašytos, pėdsakai. Vis dėlto dabar šios eilės suaidi kitaip, kitame peizaže, kitais žodžiais, nors ir nepaaiškinamai panašiais.

Iš ispanų kalbos vertė *Ieva Rusteikatė*

¹ Birute Ciplijauskaite, „Idilio y realismo social en la poesía dieciochesca“, in: *Revista de archivos, Bibliotecas y Museos*, 1977, t. LXXX, Nr. 3, p. 443–553.

² Paul Valéry, *Cuadernos*, Barcelona: Galaxia Gutenberg, 2007.

³ Walter Benjamin, „La tarea del traductor“, in: Walter Benjamin, *Obras*, t. 4 (1), Madrid: Abada, 2010, p. 9–22.

